

עשיית מלאכה ביום שישי

ג. טעם האיסור

❖ איזו מלאכה נאסרה? באילו מלאכות ניתן להקל?

בטעם האיסור ובגדרו כתב האור זרוע:

ספר אור זרוע חלק ב הלכות ערב שבת סימן יג:

נראה בעיני, דהאי דאסר הכא מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, היינו דוקא מלאכה קבועה, שאסור לקבוע עצמו במלאכה כדי להשתכר בה, מפני שצריך לעסוק בצורכי שבת, אבל מלאכה בעלמא שהוא לשעה ואינו קובע עצמו עליה ההיא ודאי שריא, כדתנן פ"ק דשבת בשית שמאי אומרים אין שורין דיו וסממנין וכרישין אלא כדי שישורו מבעוד יום.

❖ לאור טעם זה, האם מותר לעשות מלאכה בערב שבת לצורך

השבת?

וכן פסק הרמ"א:

הג"ה על שולחן ערוך אורח חיים סימן רנא סעיף א:

ודוקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי, לפי שעה, ולא קבע עליה, שרי... ולכן מותר לכתוב אגרת שלומים וכל כיוצא בזה.

האחרונים הביאו מספר דוגמאות למלאכות שהותרו משום כך:

פסקי תשובות אורח חיים סימן רנא אות ב:

מלאכת עראי שאין בה שיהיו או טירחא, כגון כתיבת אגרת שלומים ושאר כתיבות קלות לתזכורת (לאפוקי סופר סת"ם ושאר עבודות כתיבה אומנותיות כציור וכדומה), ובכלל זה עבודות מחשב קלות, תפירת כפתור או תיקון קל בבגד, גיהוץ בגד, השקיית גינה ביתית, תיקוני בית וחשמל קלים, וכל כיוצא בזה, ומותר לעשותם אפילו מקבל שכר על עבודתו.

על פי טעמו של האור זרוע חידש המשנה ברורה:

ביאור הלכה סימן רנא סעיף א:

הנה בזמנינו לא נהגו ככה (שהפועלים שובתים ממלאכה בשדה). ואפשר דהטעם הלא הוא כדי שיבאו לעיר ויכינו צרכי שבת, ובזמנינו כל אחד מהפועלים אנשי ביתו מכינין צרכי שבת... ומכל מקום כל ירא שמים יראה לפסוק ממלאכתו שבשדה על כל פנים בזמן מנחה קטנה ורבים מחמירים אף ממלאכתו שבבית.

אולם בעל התניא כתב, שגם מי שצרכי שבת עשויים לו אסור בעשיית מלאכה:

שו"ע הרב סימן רנא סעיף ג:

אפילו מי שאינו צריך כלל להתעסק בצרכי שבת אסור לו לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה, לפי שלא רצו חכמים לחלוק בגזרתם.

ד. מלאכה לצורך השבת

כתב הראב"ה שמותר לעשות מלאכה לצורך השבת:

ראב"ה חלק ב - מסכת פסחים סימן תצה:

והעושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם... ונראה לי דהני מילי כגון שהוא עושה מלאכה להשתכר, אבל (רשאי ל)מתקן בגדיו לכבוד שבת ויום טוב.

הטור והב"י דייקו מלשון הראב"ה שצריכים להתקיים שני תנאים בכדי להתיר:

הקדמה:

שבת היא מקור הברכה, המוציאה אותנו מהשגרה השוחקת והאינסטיבית. היכולת לצאת מעולם העשייה לרגיעה, דורשת תשומת לב והכנה ביום שישי, להשאיר את עבודות השגרה מאחור ולפנות מקום לשבת. משימות מבצעיות וצורכי המלחמה נעשים בשבת וכל שכן שמותרים בשישי. בגליון זה נדון באופני ההיתר והאיסור שבדבר, לגבי פעולות שאין דחיפות לבצען דווקא במועד זה.

שאלה: האם מותר ל'שפצר' ציוד צבאי או לטפל ברק"ם סמוך לשבת?

א. מקור הדין

כתוב במשנה:

פסחים פרק ה משנה א:

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות - עושין, מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין.

הגמרא דנה לגבי מלאכה בערב שבת:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נ עמוד ב:

גמרא. מאי איריא ערבי פסחים? אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי?! דתניא: 'העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים, מן המנחה ולמעלה - אינו רואה סימן ברכה לעולם'. - התם (בערב שבת) מן המנחה ולמעלה הוא דאסור, סמוך למנחה - לא. הכא (בערב פסח) - מחצות. אי נמי: התם (בערב שבת) - סימן ברכה הוא דלא חזי, אבל שמותי (נידוי) - לא משמתינן ליה. - הכא שמותי נמי משמתינן ליה.

❖ מדוע לא מנדים את מי שעושה מלאכה בערב שבת?

הר"ן הסביר את הייחודיות של ערב פסח:

ר"ן על הרי"ף מסכת פסחים דף טז עמוד ב:

מאי דאמרינן דמחמירין טפי בערבי פסחים משאר ערבי ימים טובים מפרש בירושלמי, דהיינו טעמא: משום דזמן (קורבן) פסח מחצות ואילך ואמרינן נמי התם, דאף בשאר ימות השנה, ביום שיחיד מביא קרבן - אסור בעשיית מלאכה.

ב. גדר האיסור

❖ האם זוהי המלצה שלא לעשות מלאכה בערב שבת כיוון

ש'אינו רואה סימן ברכה', או שיש איסור בדבר?

מדברי הרמב"ם עולה שיש איסור לעשות מלאכה בערב שבת:

רמב"ם הלכות יום טוב פרק ח הלכה יז:

אסור לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כמו ערבי שבתות, וכל העושה מלאכה בהן אינו רואה סימן ברכה לעולם, וגוערין בו ומבטלין אותו בעל כרחו, אבל אין מכין אותו מכת מרדות.

לעומת זאת, יש שכתבו שאין בכך איסור:

ט"ז אורח חיים סימן רנא ס"ק א:

אין כאן איסור אלא ל(כל) היותר דאין בו סימן ברכה.

רוב הפוסקים כתבו שזהו איסור דרבנן אך אינו חמור כאיסורים אחרים:

ביאור הלכה סימן רנא סעיף א:

איסורא נמי אית בזה, רק שאינו חמיר האיסור כשאר איסורי שבות שהיה חייב על זה מכת מרדות.

המקואות. הגה: ודוקא צרכי רבים כאלו, שהם צריכים לגוף האדם, אבל שאר צרכי רבים כגון בנין בית הכנסת (ב"י בשם תשובת הרשב"א), אסור לעשות במועד.

❖ **חשוב, אלו מלאכות בצבא נכללים בגדר 'צורכי רבים'?**

ז. שעת האיסור

נחלקו הראשונים מהו "מן המנחה ולמעלה". רש"י כתב שהכוונה למנחה קטנה:

רש"י מסכת פסחים דף נ עמוד ב:

מן המנחה - תשע שעות ומחצה.

לעומת זאת המרדכי נקט, שהכוונה לחצות היום:

מרדכי מסכת פסחים רמז תרג:

ו'מנחה' רצה לומר מנחה גדולה זהו חצי היום (בשש שעות ומחצה).

בטעמו של המרדכי כתב הבית יוסף:

בית יוסף אורח חיים סימן רנא אות א:

נראה לי שטעמו מדמקשינן בגמרא: 'מאי איריא ערבי פסחים - אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי?!' ומשני: 'התם מן המנחה ולמעלה אסור, סמוך למנחה - שרי, הכא מחצות'. משמע שאין הפרש בין ערבי פסחים לערבי שבתות אלא שיעור 'סמוך למנחה' דהיינו חצי שעה.

❖ **חוה דעתך, כיצד ישיב רש"י על דיוק זה?**

הלכה כתב השו"ע:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רנא סעיף א:

העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. יש מפרשים: מנחה גדולה, ויש מפרשים: מנחה קטנה.

והסביר הפרי מגדים שהכרעת השו"ע להקל:

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן רנא ס"ק ב:

אסור וגוערין ומפרישין בעל כרחו ממנחה קטנה ואילך, דאיסורא דרבנן להקל. וכפי הכלל יש אומרים ויש אומרים הלכה כיש אומרים בתרא.

ח. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו קיצור תורת המנחה:

קיצור תורת המנחה פרק כט אות ח:

א. אסור לעשות מלאכה בערב שבת מזמן מנחה קטנה ואילך, מפני כבוד השבת, אולם מלאכות פשוטות שאינן כרוכות בטרחה מרובה ובזמן רב, ככתיבה, תפירת כפתור, 'שיפצור' קל בציד הצבאי, אינן בכלל האיסור.

ב. פשוט שמותר לעשות כל מלאכה בזמן זה בשביל למנוע את הצורך לעשותה בשבת לצורך מבצע.

ג. מלאכות 'מעשה הדיוט' שנעשות לצורך שבת, או לצורך רבים, כהחלפת לגלל ברכב מנהלה, מותר לעשותן בערב שבת, אף שלא ישתמש ברכב לצורך השבת עצמה.

ד. פעולות הכרוכות ב'מעשה אומן' כתיקון 'ברקו' על ידי טכנאי, אסור לעשותן בע"ש, אם ניתן לעשותן אחר השבת. אולם 'מלאכת אומן' הנעשית לצורך ביטחוני ישיר, כתיקון כלי רק"מ (אף שלא ישתמש בו בשבת), מותרת בערב שבת, ועל זו הדרך גם 'מלאכת אומן' שדחייתה להמשך השבוע תגרור הפסד כספי, או פגיעה משמעותית בתפקוד היחידה.

ה. על אף שפעולות רבות המתבצעות במסגרת הצבאית מותרות בערב שבת, למעשה יש להימנע מקביעת מלאכות מתמשכות לזמן זה, מלבד כאשר נוצר צורך מיוחד לכך, ותוך היוועצות ברב היחידה.

בית יוסף אורח חיים סימן רנא:

תרתיו בעיני: שהיא מלאכה שאינה להשתכר ושתהיה לצורך שבת. ומיהו משמע לי דבגדיו וכליו לאו דוקא דהוא הדין לבגדי חבירו וכליו שמותר לתקן לצורך שבת כל שאינו נוטל עליהם שכר.

וכן פסק השו"ע:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רנא סעיף ב:

לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת, מותר כל היום. הגה: וה"ה בגדי חבירו, אם הוא לצורך שבת ואינו נוטל עליו שכר.

ה. תספורת

הכלבו כתב שמותר להסתפר דווקא במעשה הדיוט:

ספר כלבו סימן נח:

נראה שאסור לספר מספר ישראל בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, ואפשר להתיר תספורת מעשה הדיוט דלא גרע מחול המועד דאמרין 'הדיוט תופר כדרכו'.

❖ **חוה דעתך, מדוע איסור מלאכה בערב שבת קל יותר מאיסור**

מלאכה בחול המועד?

אולם הב"י כתב שמנהג העולם להקל בכל סוג תספורת:

בית יוסף אורח חיים סימן רנא:

והעולם נהגו היתר בדבר (אף במעשה אומן) וכל מקום שהלכה רופפת בידך - הלך אחר המנהג.

וכן פסק הרמ"א:

הג"ה על שולחן ערוך אורח חיים סימן רנא סעיף ב:

ומסתפרין כל היום, אפילו מספר ישראל.

הסבירו האחרונים שכאשר ניכר שהמלאכה היא לצורך שבת מותר אף אם מקבל עליה שכר:

מגן אברהם סימן רנא ס"ק ה:

ונראה לי טעם ההיתר (לספר חבירו ב'מלאכת אומן'), כיון שהיא לצורך שבת שרי אפילו נוטל שכר. ואף על גב דבתיקון בגדים אסור ליטול שכר, אפילו לצורך שבת, שאני תספורת דניכר לכל שהיא צורך שבת.

❖ **לדברי המג"א, מדוע אסור לתקן את בגדי חברו בשכר?**

ו. דבר האבד וצורכי רבים

בהתאם לדברי הכל בו הנ"ל, כתב הגר"א:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן רנא סעיף א:

ערב שבת קיל אף מערב פסח כמו שכתוב שם בפסחים וכל שכן מחול המועד דחמיר אף מערב פסח.

וכן פסק המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן רנא ס"ק ה:

כל המלאכות המותרות בערב פסח ובחול המועד מותרות בערב שבת.

בחול המועד הותר לעשות מלאכות המכונות 'דבר האבד', שאם לא יעשו אותם עכשיו ייגרם הפסד:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקלז סעיף א:

דבר האבד מותר לעשותו בחול המועד בלא שינוי.

בנוסף, בחול המועד בחול המועד מותר לעשות מלאכה לצורך רבים:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקמז סעיף א:

צרכי רבים מותר לעשותה בחול המועד, כגון לתקן הדרכים ולהסיר מהם המכשולות, ולציין הקברות כדי שיזהרו מהם הכהנים; ולתקן

